

เทศน์เช้า วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๕๕

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสนฺโต

ณ วัดป่าสันติพุทธาราม (วัดป่าเขาแดงใหญ่) ต.หนองแกว อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

ทำไมถึงต้องฟังเทศน์ ? ฟังเทศน์คือฟังเรื่องของตัวเองนี่แหละ เรื่องของเรานี่แหละ แต่เรามองข้ามกันไป ทุกคนเวลาเกิดขึ้นมา เห็นใหม่ ในครอบครัวเดียวกันจะร้องเรียนตลอดว่าพ่อแม่ไม่รัก ปู่ย่าตายายไม่รัก แต่ความจริงจะเป็นอย่างนั้นไหมล่ะ ? พ่อแม่ไม่รัก แต่เพื่อนรักนะ เวลาเพื่อนรักนะ เพื่อนมันหลอก เพื่อนมันลวง เพื่อนมันเอาไปตีมันเพื่อนมันรัก แต่พ่อแม่ไม่รัก เห็นใหม่ มองข้ามไป

นี่ก็เหมือนกัน มองข้ามไป มองข้ามความเป็นจริงของเรา ทีนี้พอเรื่องของตัวเอง เวลาเทศน์เทศน์เรื่องของบุคคลคนนั้น ถ้าเรื่องของบุคคลคนนั้นนะ เรื่องของเรานี่แหละ แต่เรามองข้ามไปไง เรามองข้ามแต่สิ่งภายนอก เราต้องการสิ่งภายนอก เพราะคิดว่าภายนอกนั้นมันเป็นความจริง แต่ความจริงคือตัวเราละ

เวลาเราจะเข้าไปเที่ยวในป่า ถ้าไปเจอหลุมทรายดูดี ไปเจอแบบที่หลุมดูดี มันจะดูเราแล้วเราติดอยู่ที่นั่นเลย ไปดูดอกไม้สิ ดอกไม้ที่มันกินสัตว์ เวลามันหลอกลวง มันมีกลิ่น แมลงนี่ถือว่าเป็นอาหาร พอเข้าไปนะ มันหุบ มันหุบแล้วมันกินสัตว์นั้นเป็นอาหาร นี่พูดถึงว่าหลุมทรายดูดีนะ เราเข้าไปติดกับแล้วเราพยายามจะเอาตัวรอด เพราะเราเห็นโทษของมัน เราจะเสียชีวิตไปกับสิ่งนั้น

แต่เวลากิเลสมันดูเรา เราเกิดมานี่เรามีวิชา ความรู้สึกนึกคิดของเรามันดูเราไว้ ถ้ามันดูเราไว้เราไม่เข้าใจ พอเวลามันดูเราไว้ เห็นใหม่ นี่ตกหลุมทรายดูดี เราว่าเป็นโทษถึงกับชีวิตได้ ถ้ามันดูเราไปนะ มันจะหมดอากาศหายใจ มันจะทำให้เราเสียชีวิตเลย อย่างนั้นเราจะมีความตกใจมาก เราพยายามจะวิ่งเต้น เราพยายามจะหาทางออก แต่เวลากิเลสมันดูมันไม่รู้ตัว มันยังดูมันยังดี มันยังมีความพอใจ มันดูขนาดไหนนะเราไม่รู้หรอก นี่วิชามันร้ายนัก มันทำลายเราโดยที่เราไม่รู้ตัว

แต่สิ่งที่เป็นความจริงล่ะ สิ่งที่เป็นความจริง เห็นใหม่ คำว่า “อวิชชา” นี่ฟังธรรม ๆ ฟังธรรมเพราะเหตุนี้ไง ฟังธรรมเพื่อจะเตือนตัวเอง เตือนตัวเองให้เรามีสติปัญญาของเรา ถ้าเรามี

สติปัญญาของเรา สิ่งที่เราศึกษานี้ต้องศึกษานะ เวลาพระเรามีปัจจัยเครื่องอาศัย พระเวลาบวช มีบาตร มีจีวร มีน้ำคองมูลร่น่า มีที่อยู่อาศัย ปัจจัย ๔ นี้ขาดไม่ได้

ฉะนั้น คนเราเกิดมาต้องมีหน้าที่การงาน คำว่า “หน้าที่การงาน” นี้ไม่ใช่กิเลสนะ คนเกิดมาในชีวิตนี้มีค่าไหม ? ชีวิตนี้มีค่ามาก เพราะมีชีวิตถึงมีสถานะ มีตำแหน่งหน้าที่การงาน มีสิทธิ ตามกฎหมายเพราะมีชีวิต ฉะนั้น ชีวิตนี้มีค่ามาก ถ้าชีวิตมีค่ามาก ขณะที่ว่ามีค่ามากเราต้องเลี้ยงชีวิตไว้ ชีวิตนี้เราอยู่ได้เพราะเหตุใดล่ะ ? อยู่ได้เพราะปัจจัย ๔ อยู่ได้เพราะอาหาร ฉะนั้น เราหาสิ่งนี้เพื่อดีดำรงชีวิตนี้ไม่ผิดหรือ ไม่ผิด ไม่ใช่กิเลสหรือ

แต่สิ่งที่มันเกินกว่านั้นไปสิ สิ่งที่เกินกว่านั้น สิ่งที่เราดำรงชีวิตมันก็ดำรงชีวิตแล้ว แต่เราแสวงหา เราต้องการถมความพอใจของเรา อันนั้นเป็นกิเลส ความพอใจนะ ความพอใจ ตัณหา ความทะยานอยากเป็นกิเลส แต่ปัจจัยมันไม่เป็นกิเลส คำว่า “ไม่เป็นกิเลส”

ทีนี้หน้าที่การงาน เราต้องมีหน้าที่การงานของเรา ทีนี้หน้าที่การงานของเรา คนจะทำงาน ถ้าไม่มีปัญญาจะทำงานได้ไหม ? คนต้องมีปัญญา ต้องมีสติปัญญา มีเชาวน์ปัญญานะ คำว่า “เชาวน์ปัญญา” มีปฏิภาณไหวพริบ คำว่า “ปฏิภาณ” อันนี้เกิดจากบารมี

ปฏิภาณบางคนนะ เด็กบางคนจะมีเชาวน์ปัญญาดีมาก แล้วบางทีเด็กบางคนนี่เชาวน์ปัญญาดีมาก พอโตขึ้นมาเชาวน์ปัญญานั้นอ่อนด้อยลง บางคนตอนเด็กเชาวน์ปัญญานี้อ่อนด้อยมาก พอโตขึ้นมาเชาวน์ปัญญาจะดีมาก อันนั้นเพราะเหตุใดล่ะ

เห็นไหม ชีวิตของเราลุ่ม ๆ ดอน ๆ เดี่ยวสูง เดี่ยวต่ำ หลวงตาท่านเปรียบเหมือนเราขับรถไปบนถนน ถนนมันมีถนนที่ต่ำ ถนนที่สูง เวลาขึ้นเขา ถนนเราขึ้นเขา เวลาเราทำสิ่งใดก็แล้วแต่เขาบอกว่า “เราทำสิ่งนั้นไม่ได้เลย เราจะไม่มีความสามารถเลย” เวลาเราปีนขึ้นไปบนเขา เขาสูงขนาดไหนนี่เราท้อใจนะ เวลาไปอยู่บนยอดเขา เราขึ้นอยู่บนยอดเขา เราทำของเราได้ เราตั้งใจของเราได้ ฉะนั้น ชีวิตมันลุ่ม ๆ ดอน ๆ ฉะนั้น เราต้องมีการศึกษา ต้องมีหน้าที่การงานของเรา มีหน้าที่การงานเพื่อดีดำรงชีวิต

พระเราดำรงชีวิต อย่าไปคุ้นชินกับมันนะ ถ้าคุ้นชินกับมัน สิ่งใดถ้าคุ้นชินแล้วมันจะเหยียบย่ำเรา แต่ถ้าเราตื่นตัวตลอดเวลา เราไม่ประมาทกับมัน สิ่งนั้นจะเป็นประโยชน์กับเราตลอดไป ถ้าเราตั้งสติของเราไว้ เวลาเราพุทโธของเรานี้ชัดเจนมาก แต่ถ้าเราคุ้นชินกับมันนะ “โอย ! เคยทำประจำ ของนี้ของง่าย ๆ” ง่าย ๆ เดียวก็นั่งหลับแล้ว แต่ถ้าเราตื่นตัวตลอดเวลา เรา

ไม่คุ้นชินกับเขา นี่มันจะตื่นตัวตลอดเวลา ถ้าไม่คุ้นชินกับสิ่งใด สติมันจะพร้อม เพราะความคุ้นชินนั้นมันทำให้กิเลสมันกลืนไปหมดเลย

“หลุมทรายคูด” หลุมทรายคูดนะมันคูดคน คนจะเห็นโทษของมัน แต่กิเลสตัณหาของเรามันคูด ทั้ง ๆ ที่เกิดมาที่เราเกิดมาเป็นอริยทรัพย์ เกิดมาเป็นมนุษย์ เกิดมามีค่ามาก ชีวิตนี้มีค่ามาก แต่ถ้าเราปลดเปลื้องอันนี้ได้มันจะไม่มีไฟสุ่มขอนในหัวใจนะ

เราจะมีหน้าที่การงานสูงส่งขนาดไหน เราจะทุกข์จนเจ็บใจขนาดไหน ทุกดวงใจว่าแห้ว ทุกดวงใจไม่ยกเว้น ทุกดวงใจ ฉะนั้น “ทุกดวงใจ” เราก็เป็นหนึ่งในนั้น ถ้าเราเป็นหนึ่งในนั้น เราก็หาความมั่นคงของเรา ความมั่นคงของเราละ ถ้ามั่นคงสิ่งนี้คือมั่นคงแล้วเราอบอุ่น แต่ถ้ามันว่าแห้ว ยิ่งมั่นคงขนาดไหนนะ เวลาเราพลัดพรากจากสิ่งนั้นเราจะเสียดายมาก

เห็นไหม เราถึงมาเสียดสละ มาฝึกหัดกันอยู่ที่นี่ การฝึกหัดคือการเสียดสละ การเสียดสละนั้นเราไม่ยึดติดสิ่งใด เราพยายามฝึกหัด ฝึกหัดด้วยการเสียดสละวัตถุก่อน แล้วก็พยายามฝึกหัดพยายามเสียดสละอารมณ์ความรู้สึกที่มันเจ็บช้ำน้ำใจ อะไรที่มันฝังใจเราพยายามจะฝึกหัดเสียดสละมันได้ไหม ? ไม่ได้ ไม่ได้เพราะอะไร เพราะมันมียางเหนียว มีตัณหาความทะยานอยากอยู่

สิ่งใดเป็นความสุขความรื่นเริง มันอยู่กับเราแป็บ ๆ นะ สิ่งใดที่มันเจ็บช้ำน้ำใจนี่มันอยู่นานมาก ผลักไสก็ไม่ได้ แต่ถ้าสิ่งใดที่เป็นประโยชน์มันไม่เอา นี่หลุมทรายคูด มันคูดแต่สารพิษไว้ให้เรา เราต้องมีสติปัญญา

เราเกิดเป็นชาวพุทธ ชาวพุทธนะ พระพุทธเจ้าสอนไม่ให้เชื่อสิ่งใด ๆ ทั้งสิ้น ไม่ให้เชื่อว่ามันจะให้ลาภ ให้สักการะ ให้ต่าง ๆ เรา เราเชื่ออำนาจวาสนาของเรา เราเชื่อคุณงามความดีของเรา เราเชื่อการกระทำของเรา เห็นไหม “ปัจเจกตั้ง สันติภูมิโลก” เวลาทำขึ้นไปแล้วเรารู้ของเราเอง เราเหนื่อยยากมาก็หาเงินหาทองมาเพื่ออาหาร เราเหนื่อยยากมาเราก็หาสิ่งต่าง ๆ มาเพื่อดำรงชีวิตใครเขาจะให้เรา

แต่เราทำของเรามานะ แต่ถ้ามีอำนาจวาสนาใช้ใหม่ มีคนนั้นเมตตา มีคนนั้นแนะนำ มีคนนั้นคอยชี้แนะ มีคนนั้นคอยดูแล อันนี้มันเป็นเรื่องอำนาจวาสนาของคน บางคนทำเหนื่อยยากเกือบตาย ไม่มีใครดูแลเลย ปากกัดตีนถีบของมันไปคนเดียว...ก็เราทำมาอย่างนี้ ก็เราทำมาเอง มีสิ่งใดก็บอกให้คนนั้นไม่ได้ เสียดสละให้ใครไม่ได้ จิตใจเรากับแคบเราก็เป็นแบบนี้ แต่ถ้าจิตใจเรากว้างขวาง พอจิตใจเรากว้างขวาง เราเสียดสละของเรา เราทำของเรา

เขาบอกว่า “เสียดสีทำไม คนนี้โง่ ไม่รู้จักเก็บของตัวเองไว้” เก็บเอาไว้มันเป็นวัตถุ แต่หัวใจมันไม่ได้สิ่งใดขึ้นมา เสียดสีออกไป หัวใจมันเบิกบาน มันชื่นบาน มันชื่นบานของมันนะ แต่เสียดสีด้วยปัญญานะ ต้องเสียดสีด้วยปัญญา

เวลาทเวคาถาม “ควรทำบุญที่ไหน ?”

“เธอควรทำบุญที่เธอพอใจ”

“แล้วถ้าเธอผลล่ะ ?”

นี่มีปัญญาตรงนี้ไง ถ้าเธอผล ผลต้องวัดกันที่คุณภาพของดิน คุณภาพของดิน ถ้าเราปลูก ธัญพืชต่าง ๆ ถ้าดินมันดี น้ำดี อากาศดี ปุ๋ยดี มันเจริญงอกงาม แต่ถ้าคุณภาพของดินแย่มาก เราปลูกขนาดไหนนะ เราเองต้องรดน้ำพรวนดิน ต้องใส่ปุ๋ย พยายามจะให้มันขึ้นมันก็ไม่ขึ้น นี่ถ้าเราเสียดสีต้องมีปัญญา

เราเสียดสีเพื่อเหตุใด เสียดสีเพื่อทำไม ถ้ามีปัญญาของเรา เราทำเพื่อประโยชน์กับเรา มันชุ่มชื่นขึ้นมา ฉะนั้น ทำขึ้นมา มันถึงเวลาเราปากกัดตีนถีบ ถ้าเราเหนื่อยยากขึ้นมา อำนาจวาสนาของคนเป็นอย่างหนึ่ง แต่ทุกคนต้องทำเองทั้งนั้น ไม่มีใครสามารถจะเอาความทุกข์ ความเจ็บช้ำน้ำใจของเราออกไปจากใจเราได้ มีแต่ปลอบประโลมกัน “มันก็เป็นอนิจจัง เดี่ยวมันก็ผ่านไป”

“อ้าว ! ผ่านไปแต่ฉันเจ็บ คนบอกมันไม่เจ็บ”

“เดี๋ยวก็ผ่านไป เดี่ยวก็เป็นอนิจจัง”

แต่ถ้าเรามีสติปัญญาของเรามานะ “โห้โฮ ! เอ็งนี่โง่ คิดทำไม” เพราะเราคิดเห็นใหม่ เหมือนแผลนี้ไปสะกิดมันทำไม ถ้าเราไม่สะกิดมันนะ ทำไมถึงเป็นแผล ความคิดมันเกิดจากอะไร ? ความคิดมันก็เกิดจากจิต ถ้ามันเกิดจากจิตนี้มันสุขขึ้นมา สุขขึ้นมา มันทำไมถึงหลุดล่ะ ถ้ามันเป็นคุณงามความดี เวลามันสุขขึ้นมา คุณติเวลาฟองอากาศมันสุขขึ้นมามันยังเป็นประโยชน์ มันมีออกซิเจนต่าง ๆ ให้ปลา มันได้มีความชุ่มชื่นของมัน

นี่เหมือนกัน เวลามันสุขออกมา มันสุขออกมามีสติปัญญา มันสุขมามันมีสิ่งใดมาล่ะ ถ้าเป็นอวิชา สิ่งที่ไม่มีความดี เราที่ปฏิเสธ เราก็ปิดทิ้งได้ แต่ถ้ามันสุขออกมามันเป็นออกซิเจน มันเป็นสิ่งที่เป็นปุ๋ย เป็นประโยชน์กับชีวิต มันเป็นประโยชน์ เราก็ตรึกในธรรม พอตรึกในธรรมนะ “ชีวิตนี้ อืม ! เราก็มีคุณค่า เราก็มีศักยภาพ เราก็ไม่ใช่คนทุกข์จนเจ็บใจจนเกินไป” เห็นไหม มันก็ทำให้เราชุ่มชื่นหัวใจ ทำให้การประพฤติปฏิบัติ...

ประพจน์ปฏิบัติชนะ “คนจะล่วงพ้นทุกข์ด้วยความเพียร”

คุณเศรษฐีโลก เศรษฐีของประเทศไทย เขาเป็นเศรษฐีมาเพราะอะไร คำว่า “เศรษฐี” เพราะว่าเขาทำ เขามีความมั่งคั่งของเขา เขามีสติปัญญาของเขา เขาไม่ได้เป็นเศรษฐีเพราะว่าเขาอนงค์แล้วตื่นขึ้นมาเป็นเศรษฐี ไม่มีหรอก เป็นเศรษฐีเขาต้องทำคุณงามความดีของเขา แล้วทำแล้วต้องมีสติปัญญาของเขา

นี่ก็เหมือนกัน เราก็มีสติปัญญาของเรา ในเมื่อมันเจ็บช้ำน้ำใจนัก ในเมื่อมันเป็นสิ่งที่มันฝังหัวใจนัก เราก็ใช้ปัญญาใคร่ครวญของเรา สิ่งที่เกิดมานี้เกิดมาเพราะอะไรละ ? ทำไมตื่นไม่ของเราออกผลเป็นพิษทั้งนั้นเลย หัวใจของเราทำไมออกผลแต่เป็นพิษ ทำไมไม่ออกผลเป็นทุเรียน ออกผลเป็นผลไม้ที่หอมหวานบ้างละ ทำไมมันไม่ออกผลอย่างนั้น ถ้าไม่ออกผลอย่างนั้นเราก็มีสติปัญญาสิ เราก็ใส่ปุ๋ยของเรา เราทำทานของเรา เราตั้งสติของเราละ เราต้องการให้ต้นไม้ของเรามันออกผลเป็นผลไม้ที่หอมหวานบ้าง ถ้าจิตมันสงบขึ้นมา อืม ! เห็นไหม มันจะหอมหวาน

“สุขสิ่งใดเท่ากับจิตสงบไม่มี”

เราวิ่งเต้นกัน เห็นไหม คุณสิ ปีใหม่เขาไปพักผ่อนกัน เขาไปต่างประเทศ เขาไปดวงจันทร์ เขาไปดาวอังคาร เขาก็กลับมาทุกข์ที่บ้านเขาอย่างเก่า นั่นนะ เขาไปกลับมาแล้วเขาก็มาทุกข์นะ เขาไปดวงจันทร์กัน เขาไปเที่ยวอวกาศกันเดี๋ยวนี้ กลับมาแล้วต้องไปใช้หนี้ กู้เขาไปเที่ยว นี่มันก็เป็นทุกข์ ทำไมมันเป็นทุกข์อย่างนั้นละ นี่พูดถึงเขาแสวงหาจากข้างนอก

แต่ถ้ามันสุขมันสงบ มันสงบนะ สดชื่น ไม่เป็นหนี้ เวลากลับบ้านไปแล้วก็ชุ่มชื่น เพราะอะไร เพราะเราไปฟื้นฟูจิตใจเราจริง ๆ เพราะว่าถ้าจิตใจมันผ่อนคลาย ปัญญามันก็เกิด ทำสิ่งใดมันก็ประสบความสำเร็จ แต่ถ้าปัญญาเราอ่อนด้อย ใครมาพูดสิ่งใดเราก็เชื่อเขาไปหมด แล้วทำสิ่งใด โดยการตัดสินใจของเราที่คลาดเคลื่อน

โดยการตัดสินใจของเราละ การตัดสินใจ การดูแลมันเป็นเวรกรรมของคนนะ ทำไมเราตัดสินใจมันถูกต้องไปหมด ทำไมเราตัดสินใจแล้วมันผิดพลาดไปหมด มันผิดพลาดอย่างไรนะ นี่เราก็มาพิจารณาของเรา

“สิ่งใดที่ทำไปแล้วเสียใจภายหลัง สิ่งนั้นไม่ดีเลย”

สิ่งไม่ดีเลย ทำไมทำละ ? ทำเพราะขาดสติยังคิด เพราะวินิจฉัยด้วยความผิดพลาด เราก็มาไตร่ตรองของเรา เห็นไหม นี่หน้าที่การงานทางโลกนะ แต่หน้าที่การงานภายในหัวใจมันเร็วกว่า

นี่เยอะมาก เวลาคนภาวนาไปนะ บอกความคิดมันเร็วมาก พอเร็วมากขนาดไหน สติปัญญามันเร็วกว่าความคิด มันถึงเอาความคิดหยุดนิ่งได้ ความหยุดนิ่งได้นี้เป็นสมาธิ แล้วเกิดภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากจิตที่มันนิ่งอยู่

สิ่งที่เคลื่อนที่ที่เร็วที่สุด...แสง การเดินทางของแสง การเดินของความคิด ความคิดนี้เราคิดรอบโลก ๕ รอบ เรายังนั่งอยู่นี่เลย พับ ! พับ ! พับ ! พับ ! ๕ รอบ แล้วถ้ามีสติมีปัญญาให้ความคิดนี้หยุดนิ่ง ความคิดหยุดนิ่ง แล้วเวลามันเกิดปัญญา เกิดภาวนามยปัญญาขึ้นมา ปัญญาที่เข้าไปตลอดจนสิ่งที่ป็นต้นไม้พืช

ต้นไม้พืชมันออกผลมาแล้วเราถึงเจ็บช้ำน้ำใจ แต่ก่อนที่มันจะออก ก่อนที่มันจะออกนี้ มันยังเข้าไปในหัวใจ มันยังเข้าไปบนต้นไม้นั้น มันไปแยกแยะบนต้นไม้นี้ นี่คือปัญญาไง นี่คือการแยกแยะนะ แยกแยะพิจารณาของเรา

ธรรมที่เรามาประพฤติปฏิบัติกันอยู่นี้ เราจะพ้นจากหลุมทรายคูต เราจะพ้นจากกิเลสที่มันคูตหัวใจเราที่หมักหมมไว้นี้ เวรกรรมของคน มันเป็นเวรกรรมนะ เวรกรรมหมายถึงทำแล้วสิ่งนั้นมันประสพผล เรามีสติปัญญานะ เราทำจิตใจเราให้มันสดชื่น สะบัดหน้าแล้วกัดฟันสู้ไป ของของเรา คนจะล่วงพ้นทุกข์ด้วยความเพียร คนเราจะล่วงพ้นวิกฤตเหตุการณ์ที่เราจะต้องแก้ไขด้วยสติปัญญาของเรา

ชีวิตนี้มีค่ามาก หนีไม่ได้ ยิงหนีไปนะ ปัญหาหนีไม่ได้แก้ ปัญหาไม่ได้แก้ หนีไปกรรมมันก็ตามไป ไม่มีจบหรอก มันต้องแก้ให้จบ ถ้าแก้ให้จบ แก้ด้วยอะไร ? แก้ด้วยสติ ด้วยปัญญา เราคุยกันได้ เราพูดได้ เราเคลียร์ได้ เคลียร์ปัญหา แล้วให้จิตใจนี้มันผ่อนคลาย ถ้าจิตใจไม่ผ่อนคลาย เราที่ย้อนกลับมาเพื่อทำงานภายในของเรา

ถ้างานภายใน...ชีวิตนี้คืออะไร ? เวลาเกิดเกิดจากท้องแม่ แล้วถ้าไม่มีปฏิสนธิจิต ไข่สเปิร์ม ไข่ แล้วปฏิสนธิจิตมันอยู่ที่ไหน ชีวิตนี้คืออะไร ชีวิตนี้เกิดอย่างไร แล้วถ้ามันไม่เกิด ไม่เกิดอย่างไร มันไม่เกิดอย่างไร ทำไมถึงไม่เกิด ? เราต้องรู้แจ้งหมดนะ แล้วเราจะพ้นจากหลุมทรายคูต หลุมทรายคูตที่คูตแล้วซ้ำ ๆ ซาก ๆ อยู่นี้ เราจะพ้นจากสิ่งนี้ได้ด้วยสติปัญญาของเรา ด้วยความเข้มแข็งของเรา

เราเป็นชาวพุทธ นี่ฟังเทศน์ เทศน์เรื่องจิตใต้สำนึกของเรานี้ แม้แต่ความรู้สึกนึกคิดเรายังไม่ทันมันนะ แล้วจิตใต้สำนึก ภาวสวะ ภพในกลางหัวอก ถ้าเรารื้อค้นเข้าไป ถ้าถอนตรงนี้หมด

เราจะเข้าใจธรรมะที่พระพุทธเจ้าเทศน์หมดเลย แต่เพราะความไม่เข้าใจของเรา ปัญญาของเรา มันโด้แย้งใจ มันเป็นอดีต อนาคตล่องหน้าไป หรือตามไม่ทัน แล้วเราก็ละล้าละลัง

แต่ถ้าเราทำนะ...เพราะธรรมะมีหนึ่งเดียว สัจธรรมมีอันเดียว ผู้ใดที่ล่องพ้นทุกข์ได้ พ้นทุกข์ด้วยอริยมรรคเหมือนกัน มีหนึ่งเดียว แล้วเราก็มีโอกาศ ทรัพย์ภายนอกเราก็แสวงหา ถ้าใคร มีสติปัญญาจะแสวงหาอริยทรัพย์ ทรัพย์ภายใน เพื่อจะพ้นจากกิเลส เอวัง